

הגוי גם צדיק תהרוג

וְאֲבִימֶלֶךְ לֹא קָרַב אֵלָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי הַגּוֹי גַּם צָדִיק תִּהְיֶה... בְּתוֹם לִבִּי וּבִנְקִינָא כְּפִי עֲשִׂיתִי זֹאת: וַיֹּאמֶר אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּחֹלֶם גַּם אֲנִכִּי יִדְעֵתִי כִּי בְתוֹם לִבְבְּךָ עֲשִׂיתָ זֹאת ... (בראשית כ ד-ו).¹

וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְאַבְרָהָם וַיֹּאמֶר לוֹ מָה עָשִׂיתָ לָנוּ וְמָה חָטָאתִי לָךְ כִּי הִבָּאתָ עָלַי וְעַל מִמְלַכְתִּי חֲטָאָה גְדוֹלָה מְעֻשִׁים אֲשֶׁר לֹא יַעֲשׂוּ עֲשִׂיתָ עִמָּדִי: וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֵל אַבְרָהָם מָה רָאִיתָ כִּי עָשִׂיתָ אֶת הַדָּבָר הַזֶּה: (בראשית כ ט-י).²

בראשית רבה פרשה נב ו – כך דנת לדור המבול והפלגה?

"הגוי גם צדיק תהרוג" – אמר: אם כך דנת לדור המבול ולדור הפלגה – צדיקים היו.³ אמר ר' ברכיה: אם גוי זה תהרוג, צדיק תהרוג.⁴

פסיקתא רבתי פרשה מב "וה' פקד את שרה" – בתום לב ובניקיון כפיים

אמר לו הקב"ה: "הנך מת על האשה אשר לקחת". אמר לו אבימלך: ריבונו של עולם, הנסתרות והנגלות לפניך גלויים ולא הייתי מכיר בה, שאתה הורגני. "ואבימלך לא קרב אליה". אלא, "הגוי גם צדיק תהרוג"! תחילה אתה דורש: שהיה אומר: הגוי גם צדיק, אע"פ שאני גוי אני ירא שמים.⁵ דבר אחר, אמר לו: אם הורגני אתה אם גוי תהרוג, גם צדיק אף דור המבול ודור הפלגה צדיקים היו, אם כן דנת אותם בלא התראה.⁶ דבר אחר, אמר: אם גוי תהרוג גם צדיק תהרוג, אם הורג אתה לאבימלך הרוג אף לאברהם. למה? אמר ר' ברכיה הכהן ברבי: אמר: שאלתי אותו מה היא, אשתך? אמר: אחותי היא. חזרתי ושאלתי אותה: האשתו את? אומרת: לאו, אלא אחותו אני. אע"פ כן שאלתי לבני ביתו ואמרו: אחותו היא. "הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא אמרה אחי הוא" ... ולא היא לעצמה, אלא והיא אף בני ביתם – "בתום לבבי ובניקיון כפי עשיתי זאת". אמר לו הקב"ה: "גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת".⁷

¹ כך בלילה, בדיאלוג עם הקב"ה. ובבוקר, מחוזק בדברים אלה, בא אבימלך בחשבון נוקב עם אברהם. ואנו ננסה להתחקות אחר דין ודברים כפול זה של אבימלך: תחילה עם הקב"ה וא"כ עם אברהם.

² כך בבוקר בתוכחה לאברהם. והחזרה פעמיים "ויאמר" מעידה על כך שלאברהם לא היה, לפחות בתחילה, מענה. דבריו הקשים של אבימלך לאברהם מזכירים את דברי פרעה לאברהם בפרשת לך לך: "מה זאת עשית לי" ודברי אבימלך ליצחק בפרשת תולדות: "מה זאת עשית לנו ... והבאת עלינו אשם". לכאורה, טענות קשות וצודקות כלפי אבות האומה מהם אנו לומדים מוסר ודרך ארץ (מעשה אבות סימן לבנים). וכבר כתב רמב"ן בפרשת לך לך (יב ט), במקרה הראשון עם פרעה: "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו כי יהרגוה". וכאן הוא אומר, בפירושו לפרק כ פסוק ב: "לא היה זה כמו במצרים ... כי אנשי זימה הם. אבל המלך הזה תם וישר גם אנשיו טובים". וכל זה אחרי שאברהם כבר מעורה בארץ וצריך להכיר את אנשיה. ומה עם הכיוון השני? האם לא שמע אבימלך על אברהם מעולם? האם לא צפוי היה שלאחר שנים כה רבות בשכנות זו או אחרת יידע מי היא אשתו?

³ שוב ושוב אנו מצדיעים לעוז רוחם, רוחב דעותם ופתיחות מחשבתם של חז"ל ובעלי המדרש. מה שאמרו הם על הנביאים: "יודעין הן הנביאים שאלוהן אמיתי ואינן מחניפין לר' (ירושלמי מגילה פרק ג הלכה ז), נכון עליהם עצמם. ופה הדברים נאמרים מפי אבימלך מלך פלשתים!

⁴ יש שפירשו שאבימלך מדבר על עצמו: אם תהרוג אותי (הגוי), אתה הורג צדיק. ויש שפירשו שהצדיק הוא אברהם שהטעה אותו. ראו בעל הטורים: "אם תהרוג אותי, גם אברהם הצדיק תהרוג אע"פ שהוא צדיק, כי הוא פשע וגרם לי זאת". והרי אלה דברי אברהם עצמו לקב ערב הפיכת סדום, בראשית יח כג: "הֲאֵף תִּסָּפֶה צְדִיק עִם רָשָׁע?". ראו גם ר' ברכיה במדרש הבא.

⁵ הביטוי גוי ירא שמים מיוחד למדרש זה ולאבימלך מלך פלשתים בתקופת אברהם. ויש שמקשרים אותו עם המדרש הבא ששואל מדוע נסלח לגויים של ימי אברהם (וימיו של הדרשן), ולא נסלח לדור המבול. ראו בראשית רבה כח סימן ה: "א"ר חנין: נעשה בכרכי הים, מה שלא נעשה בדור המבול: הוי יושבי חבל הים גוי כרתים (צפניה ב ה) - גוי שהוא ראוי כרת! ובאיזו זכות הן עומדין? בזכות גר אחד, בזכות ירא שמים אחד, שהם מעמידין בכל שנה. רבי לוי פתר לה לשבח: גוי שכרת ברית, כמו שאתה אומר: וכרות עמו הברית (נחמיה ט ח)". מי הוא אותו "גר אחד ירא שמים" שגויי הים מעמידים בכל שנה? מדרש זה נזקק לעיון נכבד.

⁶ מדרש בראשית רבה (נב ה) אמנם אומר על הפסוק: "ועתה השב אשת האיש ... ואם אינך משיב דע כי מות תמות - מכאן שאין התראה לבני נח", אבל זה פסוק מאוחר יותר, אחרי שהקב"ה הסכים עם אבימלך שמה שעשה היה בתום לב ופוקד עליו כעת להשיב את שרה. ואם לא ישיב ימות. אבימלך שמדבר על הצורך בהתראה, מדבר על מעשה הלקיחה, על דברי הקב"ה: "הנך מת על האשה אשר לקחת". ההלכה היא שבן נח אינו צריך התראה (סנהדרין נז ע"א), אבל כאן, כפי שנראה מיד בהמשך המדרש, אבימלך שואל וחוזר ושואל מי היא שרה. אין לך 'חוסר התראה' גדול מזה ולא סביר להעניש אדם אם נקט בדרך סבירה להימנע מהעבירה. אי הצורך בהתראה (כי האדם "מותרה ועומד"), אינו פתח להכשלה. ראו דברינו לפני עיוור לא תיתן מכשול.

⁷ ובמקבילה בתנחומא בפרשתנו המדרש הבא: "אמר הקב"ה לאבימלך בן ירובעל: טוב היה ממך אבימלך מלך פלשתים, שהרבה כיבד את אברהם ... ראה כל הכבוד שכיבדו הקב"ה, שנאמר: ויבוא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה. אמר לו: שוטה שבעולם, הנך מת על האשה אשר לקחת. כל השלוח הזה יש בידך, ואתה מת על אישה, לא תהא סבור אלא היא בעולת בעל ... ואבימלך לא קרב אליה ויאמר: הגוי וכו'. אמר לפנינו: ריבונו של עולם, הכל שוין לפניך. אמר איוב: אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה (איוב ט כב). הגוי גם צדיק תהרוג! סדומיים עד שלא חטאו לפניך אבדת אותם, ואני שלא חטאתי לפניך תהרגני. הלוא הוא אמר לי אחותי היא ולא האמנתי עד ששאלתי אותה. והיא גם היא אמרה אחי הוא ולא האמנתי עד ששאלתי לחמרים ולגמלים שלה ואמרו אחותו היא. ויאמר אליו האלהים בחלום: גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית זאת. אמר הקב"ה: באחת זכית ושקרת באחת. תום לבבך

שכל טוב (בובר) בראשית פרק כ – מעשים אשר לא יעשו עשית

"ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו" - שרימית בנו כך. "ומה חטאתי לך" - שגרמת לי דבר זה. "כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה" - לפרוץ בעריות כמעשה דור המבול ואנשי סדום. "מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי" - שאין אדם עשוי לומר על אשתו שהיא פנויה ולהתירה לאחרים, שהרי אחרים לוקחין אותה והוא נענש. ושמה דימית להענישנו בה שנהפך כסדום.⁸

רד"ק בראשית כ ט פרשת וירא – לא מתאים לך אברהם

מעשים אשר לא יעשו - אינם ראויים להיעשות לאדם כמוך, להביא בני אדם לידי מכשול עון:⁹

בראשית רבה פרשה נב יב – עשה לה כסות עיניים

"ויקח אבימלך צאן ובקר וכו' ולשרה אמר הנה נתתי אלך כסף לאחריך, הנה הוא לך כסות עיניים". אמר ר' יהודה בר רבי אלעאי: הלכת למצרים וסחרת בה. באת לכאן וסחרת בה. אם ממון אתה מבקש, הא לך ממון וכסה ממנה את העין. "הנה הוא לך כסות עיניים" - אמר ר' יוחנן: עשה לה כסות שיהיו הכל מביטין בה ולא בנויה. כסות שהיא עשויה עיניים עיניים.¹⁰

בראשית רבה פרשה נב יא – התעו אותי אלהים מבית אבי

"ויהי כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי" - אמר ר' חנין: הלוואי נדרוש פסוק זה בשלוש פנים ונצא ידיו.¹¹

בבא קמא דף צב עמוד א – אכסנאי שבא לעיר

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן: השב אשת האיש - מכל מקום. ודקא אמרת: "הגוי גם צדיק תהרוג, הלא הוא אמר לי אחותי היא והיא גם היא אמרה אחי הוא". נביא הוא, וכבר לימד; אכסנאי שבא לעיר, על עסקי אכילה ושתייה שואלין אותו, או על עסקי אשתו שואלין אותו, אשתך היא? אחותך היא?¹²

שמות רבה כ א פרשת בשלח – לקחת, תחזיר

משל אבימלך למה הדבר דומה? לאחד שנכנס בפלטיין של מלך ונטל דיפלומט שלו באפילה.¹³ יצא ותפשו. אמר לו המלך: מה בידך? והיה מרתת. אמר לו: למה אתה מרתת? שמא נטלת כלום מן הפלטיין? א"ל: לא! ומה

יש כאן, ניקיון כפיך אין כאן". מצד אחד מוסיף מדרש זה את ההשוואה של אבימלך הגוי שלא חטא עם אבימלך בן גדעון היהודי שהרג את שבעים אחיו (שופטים פרק ט). מצד שני הוא נותן תשובה (גם אם חלקית) לאבימלך. תום לב יש כאן, ניקיון כפיים לאו דווקא. כך מביא רש"י בפירושו לפרק כ פסוק ו, אבל חזקוני שפעמים רבות הולך בדרכו של רש"י חולק כאן ואומר: "לרבות ניקיון כפיים". מעניינת גם הציטטה במדרש מאיוב: "אחת על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה" - ראו בראשית רבה מט ט: "חלילה לך מעשות כדבר הזה", שהם דברי אברהם בהגנתו על סדום! ראו דברינו [חלילה לך מעשות כדבר הזה](#) בפרשה זו.

⁸ מדרש זה מתמקד בדברים של אבימלך כלפי אברהם, אשר כבר מפשט הפסוקים נשמעים כטענות קשות וצודקות: "מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי". בא המדרש ומעצים טענות אלה דרך חיבור העניין עם הפיכת סדום, שזה עתה קראנו בה בפרק יט הסמוך. ראו גם פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית פרק כ: "ויקרא אבימלך לאברהם ויאמר לו מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדולה. א"ר חנן: לפי שהיו רואין עשנה של סדום עולה ככבשן האש, אמרו: תאמר אותן האנשים שנשתלחו לסדום באו לכאן לשחיתה? לכן נאמר: מה עשית לנו: מעשים אשר לא יעשו". וכך מפרש גם חזקוני בפרק כ פסוק ח. בסדום עומד אברהם מול הקב"ה בתביעה מוסרית אמיצה: "חלילה לך מעשות כדבר הזה ... השופט כל הארץ לא יעשה משפט". ראו דברינו [פרא](#) [הזו](#) ... מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי", ומזכיר (עפ"י המדרשים) מושב ושוב את סדום!

⁹ לא מתאים לך אברהם לעשות דברים כאלה שגובלים בחילול השם, לא מתאים לך. תוכחה קשה שם רד"ק בפי אבימלך! מה שאולי יכול לשמש גם קצה קצהו של כתב סניגוריה על אברהם אבינו, שבצניעותו וענוותנותו הוא לא מבין עד כמה שמו כבר נישא בפי כהבטחת הקב"ה: "ואגדלה שמך והיה ברכה" וכל צעד שיעשה מדובר ונזכר בפי כל.

¹⁰ זה אולי המדרש הקשה מכולם, אשר שם בפי אבימלך דברים קשים, אשר מזכירים ביטויים אנטישמיים מאוחרים יותר על רדיפת הבצע של היהודים. אבימלך גם מלמד את אברהם הלכות צניעות שמטרתן לזהות אישה נשואה: "כסות שהיא עשויה עיניים עיניים" (רעלה? מקור יהודי ללבוש מוסלמי?). ולהלן בגמרא בבא קמא וגם במגילה טו ע"א נראה ש"כסות עיניים" הייתה קללה שקלל אבימלך את שרה ושהתקיימה בסוף ביצחק שהתעוור בסוף ימיו ונעשה כסוי עיניים.

¹¹ ביטוי זה פירושו הלוואי ונזכה להבין פסוק זה, אחרי שננסה לדרוש בשלוש פנים לפחות, לפי שהוא פסוק קשה ביותר להולמו. כי באמת, מה תשובה השיב אברהם לאבימלך? "אלהים התעו אותי"? מי הוא "אלהים" כאן? במסכת סופרים (פרק ד) יש מי שדורש שאלהים כאן הוא לשון חול וכך נראה גם מתרגום אונקלוס ומפירוש ספורנו. אך רש"י על הפסוק אומר: "אונקלוס תרגם מה שתרגם. ויש לישבו עוד, דבר דבור על אופניו". היינו שתרגום אונקלוס איננו סוף פסוק וכבר הקדשנו דף מיוחד בשם [כאשר התעו אותי אלהים מבית אבי](#) בפרשה זו, אשר משלים את הדף הנוכחי שנכתב מספר שנים קודם.

¹² ראו מקבילה במסכת מכות ט ע"ב. זה כמעט המדרש (והפירוש) היחיד שמצאנו שעונה לטענתו המוסרית של אבימלך. אורח בא לעיר וזה מה שאתה שואל אותו: אשתך היא? אחותך היא? למה אתה לא שואל אותו: יש לך מקום ללון? אכלת כבר? וגם לעניין הכסף יש שם תשובה חלקית. השוו 'קבלת פנים' זו עם לוט והמלאכים, רבקה ואליעזר.

¹³ דיפלומטר – ארגז בעל דפנות כפולים לשמירה של חפצי ערך (א. א. הלוי). תכשיטי המלך?

הדיפלומטר הזה? מי נתנו לך? כך אמר אבימלך לפני האלהים: "הגוי גם צדיק תהרוג?" א"ל: יודע אתה שלא נגעתי בה. א"ל: ומה אשתו של איש עושה אצלך? ועכשיו שָׁלַחָהּ שהיא אשת איש.¹⁴

ריב"א בראשית פרק כ פסוקים ב-ד, פרשת וירא – הטענות כלפי שמיא

הגוי גם צדיק תהרוג - ... כלומר, עם רב תהרוג בחטא יחידי שהלקית כל בני ביתי בעבורי? ... גם אותו יחיד צדיק הוא שנאמר: "ואבימלך לא קרב אליה" וזהו צדיק וכו'.¹⁵

פסיקתא רבתי לח, מדרש הרנינו, "ילמדנו רבינו היה קטטה בין אדם לחבירו"¹⁶

אמר רבי יוסי בן דורמסקית: סימן זה יהא בידך, כל זמן שאתה מרחם על חבירך, המקום מרחם עליך.¹⁷ אברהם מפני שבקש רחמים על אבימלך ונתפלל בעדו, מיד נטל שכרו, שנאמר: "ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו" (בראשית כ יז). ומה שכר נטל? שנפקדה אשתו וילדה לו בן, שנאמר: "וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר" (בראשית כא א).¹⁸

תנחומא תולדות סימן א – אברהם חושד על עיבור שרה

בוא וראה כוח השלום.¹⁹ שבשעה שנתטלטה שרה מיד פרעה ליד אבימלך ונתעברה ביצחק, היו אומות העולם אומרים הלבן מאה שנה יולד, אלא היא מעוברת מאבימלך או מפרעה. והיתה חשד בלבו של אברהם על אלו הדברים. מה עשה הקב"ה? אמר למלאך הממונה על יצירת הוולד: עשה כל אקונין שלו כדמות אביו כדי שיעידו הכל שהוא בנו של אברהם.²⁰

מסכת בבא קמא דף צג עמוד א – יצחק נפגע

ואמר רבי יצחק: לעולם אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך, שהרי אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה, שנאמר: "הנה הוא לך כסות עינים". אמר לה: הואיל וכסית ממני ולא גילית שהוא אישך וגרמת אלי הצער הזה, יהי רצון שיהו לך בני כסויי עינים; ונתקיים בזרעה, דכתיב: "ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות".²¹

¹⁴ גם במדרש זה יש האשמה של אבימלך שידע בעצם שהוא לוקח דבר אסור, אבל הסיום הוא מפוס. שהרי אם עונשו של מי שנתפס בניסיון של גניבה מאוצרות המלך הוא: אוקיי, רק תחזיר, משמע שלא הייתה זו גניבה ממש. זו משמעות הקטע: "יודע אתה שלא נגעתי בה" וההסכמה שבאה אחריה: בסדר, אבל תחזיר אותה. ראו מדרש זה בקשר לפרעה ולפרשת בשלח.

¹⁵ בקיצור, אתה לא נוהג משפט צדק, קובל אבימלך על הקב"ה! ראו גם פירוש חזקוני בראשית כ ד: "הגוי גם צדיק – גם" רבוי הוא, כלומר אם תהרוג אותי הקרוי גוי, גם אברהם תהרוג שהרי על דבריו לקחתיה" וכך גם בעל הטורים שמסתמך על מדרש פסיקתא רבתי ה"ל: "הגוי גם צדיק תהרוג. פירוש, אם תהרוג אותי גם אברהם הצדיק תהרוג, כי הוא פשע וגרם לי זאת". אבל מגדיל ומעצים מכולם הוא צירור המור (רבי אברהם ב"ר יעקב סבע, מאה 15, ספרד, פורטוגל, מרוקו) שמפרש: "או יאמר הגוי גם צדיק תהרוג כמטיח דברים כלפי מעלה. די לך מה שעשית שהרגת אנשי סדום ועמורה. ואף על פי שהיו רשעים הוא גנות גדולה להרוג אומה אחת בכללה. ולא די לך זה אלא שעתה מחדש גוי כלה אף על פי שהוא צדיק הגוי הגדול הזה אתה הורגו. ואם כן אין לתמוה מאנשי סדום שהיו רעים וחטאים". פגיעה בי או באנשיי, מזהיר אבימלך את הקב"ה (!) תמחיש לעולם את אי הצדק שבהפיכת סדום!!

¹⁶ מדרש זה עבר, כנראה, גלגולים רבים ובספרים שבידינו (הוצאת איש שלום) הוא מופיע בראש סדרת הפסיקתאות לימים נוראים. או בלשון מאוחרת המקובלת יותר בימינו: "המתפלל על חבירו (והוא זקוק לו) הוא נענה תחילה". הביטוי בלשון חז"ל הוא: "כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה". ראו גמרא בבא קמא צב ע"א (שהבאנו לעיל) שהמקרה של אברהם ואבימלך הוא אחד המקורות לביטוי זה (מקור נוסף הוא איוב שהתפלל בעד רעיו).

¹⁷ סמיכות הפרשיות מסוף פרק כ לתחילת פרק כא בספר בראשית, מתבקשת וברורה. ראו מדרש רבה על הפסוק: "ויתפלל אברהם אל האלהים: אמר ר' חמא בן ר' חנינא מתחילת הספר ועד כאן לא נאמר בלשון הזה (לשון תפילה). כיון שהתפלל אברהם אבינו הותר הקשר הזה". ובמדרש תנחומא כאן: "אמר הקב"ה: אברהם התפלל לפני על אבימלך הרשע ונתמלאתי רחמים עליו. הריני פוקד לאברהם עמו, שנאמר: וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו וילדו. מה כתיב אחריו? וה' פקד את שרה". וראו שוב בגמרא בבא קמא צב ע"א, כהמשך ישיר לקטע שהבאנו לעיל, אברהם הנביא מתפלל על אבימלך: "א"ל רבא לרבה בר מרי: מנא הא מילתא דאמור רבנן: כל המבקש רחמים על חבירו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה? א"ל, דכתיב: וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו. אמר ליה: את אמרת מהתם, ואנא אמינא מהכא: ויתפלל אברהם אל האלהים וירפא אלהים את אבימלך ואת אשתו ואמהותיו [וגו'], וכתיב: וה' פקד את שרה כאשר אמר וגו' - כאשר אמר אברהם אל אבימלך". סוף טוב הכל טוב? לאו דווקא.

¹⁸ שלום כאן הוא במשמעות של הפסקת חשדות, לזות שפתיים ולשון הרע.

¹⁹ במקורות אחרים מוזכרים "ליצני הדור" שלגלו על אברהם ובגללם היה צורך ליצור דמיון חיצוני בין יצחק לאברהם (רש"י תחילת פרשת תולדות, מדרש?). ופה, הצורך הוא אברהם עצמו! בלבו של אברהם נותר משקע כבד מכל הפרשה וזה אולי העונש הקשה ביותר שקיבל. ראו גם רמב"ן בראשית כ טז: "ואמר ונוכחת כי שרה לא נתפייסה לו, אבל עם כל זה היתה מתוכחת עמו בטענות, לאמר שלא תמחול לו, ובשבה דבר הכתוב. ואברהם נתפייס ויתפלל עליו". בין אברהם לאבימלך נסגרו הדברים איכשהוא, בין שרה לאבימלך – לא. ומה בין אברהם לשרה? הרי זו כבר הפעם השנייה אחרי פרעה! שם אומר רמב"ן במפורש: "יודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עון מפני פחדו פן יהרגוה" (פירושו לבראשית יב י). האם גם בין אברהם לשרה ייושרו כל ההדורים? האם הבן המשותף הביא לשלום?

²⁰ אם נשלב את שלושת המדרשים האחרונים (וקודמיהם) נקבל תמונה מורכבת: מעשיו של אברהם עם אבימלך לא היו נקיים מכל רבב, לאבימלך יש טענה כלפי אברהם (גם אם לא בתום לב גמור), אברהם מתפייס עם אבימלך (שרה אולי לא) ומתפלל בעדו. תפילת אברהם על אבימלך מועילה לעצמו ולשרה שנפקדו בבן לאחר כל כך הרבה שנים של ציפיה. אך שמחה זו מהולה בלשונות

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: התייחדה פרשת השבוע וירא, בעמידות ואי-עמידות בין אדם למקום ובין אדם לחברו. אברהם עומד לבקש על סדום בהשתדלות רבה, אבל לא עומד להתחנן על יצחק לפני הקב"ה ולא על ישמעאל לפני שרה. לוט עומד לפני המלאך המאיץ בו לנוס ההרה ומציל את העיר צוער. אברהם עומד בבוקר למחרת הפיכת סדום ומתקן תפילת שחרית (עפ"י המדרש). אך מכולם, בולטת עמידתו של אבימלך כנגד אברהם והקב"ה, בעוצמתה הדתית והמוסרית:

בסדום עומד אברהם בראש מורם²² ומטיח דברים כלפי מעלה: " ... האף תספה צדיק עם רשע: ... חללה לך מעשית כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע חללה לך השפט כל הארץ לא יעשה משפט". "חלילה לך" – אומר מדרש בראשית רבה: חולין הוא לך ... חללה היא לך".

שני פרקים בהמשך הפרשה עומד אברהם בראש מורכן²³ ושומע את דברי התוכחה הקשים של אבימלך מלך פלשתים: "מה עשית לנו ומה חטאתי לך כי הבאת עלי ועל ממלכתי חטאה גדלה מעשים אשר לא יעשו עשית עמדי ... מה ראית כי עשית את הדבר הזה?".

ללמדנו שכל ברואי בראשית, כולל אבות האומה, כפופים למוסר הבסיסי ולצדק העליון. ואולי זו המשמעות המלאה של האמירה: **מעשה אבות סימן לבנים** - כאשר צדקו וגם כאשר טעו, כך נכון לעשות וכך לא נכון לעשות.

רעים שאין זה בנו של אברהם (אבל כן של שרה), עד שצריך 'התערבות מגבוה' שתיצור דמיון חיצוני בין יצחק לאברהם. וגם אחרי כל זאת, לא הכל נמחל, לא הכל נסגר, ונשארה צלקת מכל הפרשה. יצחק, הבן הנכסף שנולד בגין כל הסיפור עם אבימלך, מתעוור בסוף ימיו ומשם מתגלגלת פרשת המאבק על הברכות בין יעקב ועשו בניו (זו תוספת אחרונה שלנו). וכל זאת בשל מה? בשל קללת הדיוט – הוא אבימלך שהייתה לו טענה כלפי אברהם. "אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך" אמרו חז"ל (ברכות ז ע"א, מגילה טו ע"א), וכמו כן אל תהא קללתו והקפדתו קלים בעיניך. לא בגלל דמעות המלאכים נתעוור יצחק (בראשית רבה סה י), או משום שראה את השכינה (דברים רבה יא ג), גם לא בגלל מעשיו או עשן נשותיו של עשו בנו (מגילה כח ע"א, תנחומא תולדות סימן ח), אומר ר' יצחק הנושא את שמו, אלא בגלל הקפדתו של אבימלך מלך פלשתים על אברהם אביו.

²² או בראש מורכן, כטעמו וכטעמה של כל אחד ואחת משואבי המים.

²³ או בראש מורם כטעמו וכטעמה של כל אחד ואחת משואבי המים.